

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Van Yüzüncü Yıl University
The Journal of Social Sciences Institute
Yıl / Year: 2020 - Sayı / Issue: 48
Sayfa/Page: 155-174
ISSN: 1302-6879

Karl Marx ve Demokrasi Üzerine Bir İnceleme* *Karl Marx and Democracy on a Study*

- Selim BOZDOĞAN*
- Aysun YARALI AKKAYA**

* Doktora Öğrencisi, Harran Üniversitesi,
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Coğrafya Anabilim Dalı, Şanlıurfa / Türkiye.
Ph. D. Student, Harran University, Institute
of Social Sciences, Department of
Geography, Şanlıurfa / Turkey.
selimbzdogan@gmail.com
ORCID: 0000-0001-8852-8974

**Doç. Dr. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi,
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu
Yönetimi Bölümü, Van / Türkiye.
Assoc. Prof., Van Yüzüncü Yıl University,
Faculty of Economics and Administrative
Sciences, Department of Public
Administration, Van / Turkey.
aysunyaraliakkaya@yyu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-6829-4282

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type:

Araştırma Makalesi/ Research Article

Geliş Tarihi / Date Received:

30/12/2019

Kabul Tarihi / Date Accepted:

06/05/2020

Yayın Tarihi / Date Published:

30/06/2020

Atf: Bozdoğan, S. & Yaralı Akkaya, A.
(2020). Karl Marx ve Demokrasi Üzerine
Bir İnceleme. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*,
48, 155-174

Citation: Bozdoğan, S. & Yaralı Akkaya, A.
(2020). Karl Marx and Democracy on a
Study. *Van Yüzüncü Yıl University the
Journal of Social Sciences Institute*,
48, 155-174

Öz

Karl Marx gençlik dönemi metinlerde [Yahudi Sorunu, Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi] demokrasi kavramından söz etmektedir. Demokrasi ekonomi ve siyasalın homojen olduğu bir safhayı ifade eder. Marx'a göre bu safha, 'toplumsal özgürlük' kavramıyla da ifade edilebilir. Bu düşünceye göre sivil toplum ve yurttaşlık haklarının devlet tarafından tanınması özgürlük getirmez. Bu durum, eşitsizliği yeni bir form dâhilinde yeniden düzenlenip ortaya konulmasına hizmet eder. Marx'a göre bu eşitsizlikçi formlar yabancılaşmaya neden olmaktadır. Bu bağlamda Marx kapitalist ekonomik sistemin yarattığı eşitsizlikçi formların ortadan kaldırılacak sistemi ilk dönem metinlerinde 'demokrasi' olarak tanımlar. Yine Marx'ın olgunluk dönemi metinlerinden Fransa'da İç Savaş kitabında Paris Komünü üzerine yaptığı açıklamalar 'doğrudan demokrasi'ye uygun özellikler içerir. Her iki dönem metinlerinin temel sorunsallarından biri yabancılaşmanın ortadan kaldırılmasına yönelik tartışmaları içerir. Dolayısıyla bu çalışmada, Marx'ın 'demokrasi' imgesiyle, onun Paris Komünü üzerine yaptığı açıklamalar arasında bir sürekliliğin olduğuna vurgu yapılacaktır. Marx Paris Komününü emeğin özgürleşmesi ve yabancılaşmadan kurtuluşu sağlayacak bir öz yönetim olarak ifade etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi, komünizm, doğrudan demokrasi, Paris Komünü.

* Bu çalışma Selim BOZDOĞAN'ın 2017 yılında yazmış olduğu, "Hardt ve Negri'nin Çokluk Düşüncesinde Radikal Demokrasi Eleştirileri" isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir. Bu tez çalışması Van YYÜ BAP Koordinatörlüğü tarafından SYL-2017-5717 nolu proje kapsamında desteklenmiştir.

Abstract

Karl Marx in his youth texts [On The Jewish Question, Critique of Hegel's Philosophy of Right] refers to the concept of democracy. Democracy indicates the phase where the economy and politics are homogeneous. According to Marx, this phase can also be expressed with the concept of social freedom. According to this thought, the recognition of civil society and citizenship rights by the state does not bring freedom. This case serves to reorganize and put forward inequality in a new form. According to Marx, these inequitable forms cause alienation. In this context, Marx defines the system that will eliminate the inequality forms created by the capitalist economic system as 'democracy' in the early texts. Marx's explanations on the Paris Commune in his book Civil War in France which is one of the maturity texts, include features suitable for 'direct democracy'. The main problem of the texts of both terms is that they contain discussions about eliminating alienation. Therefore, in this study, it will be emphasized that there is continuity between Marx's image of "democracy" and his statements on the Paris Commune. Marx Paris Commune express as self-governance that will ensure the liberation of labor and liberation from alienation.

Keywords: Democracy, communism, direct democracy, Paris Commune.

Giriş

Karl Marx ve demokrasi gibi iki kavram çifti, ilk bakışta göze tuhaf gelebilir. Fakat Marx'ın ilk dönem metinleri olan *Yahudi Sorunu* (1844) ve *Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi*'nde (1844), 'demokrasi' kavramından söz edilir. Marx kapitalizmin yarattığı 'yabancılaşma'dan kurtuluşu 'demokrasi'ye bağlar. Çünkü 'demokrasi', eşitlik kavramı temelinde ele alınır. Marx'ın demokrasi tanımlaması, dönemdeki demokrasi kuramlarından çok daha farklı bir anlama sahiptir. Burjuva temsili demokrasinin bireysel özgürlük düşüncesine yönelik güçlü bir eleştiri içerir. Bu yüzden demokrasinin gerçekleşmesi için gerekli olan mevcut siyasi –liberal kurumların değiştirilmesi ve farklı versiyonların – sivil toplum, haklar- yerine getirilmesi değil, bütüncül olarak kurumsal bir değişimdir. "1843'te ortaya çıkmaya başlayan şey demokratikleştirmenin işte bu diğer/daha geniş anlamıydı ve Marx'ın sonraki eserlerinde ifadesini bulacak olan da buydu" (Thomas, 2010: 45). Bütüncül-saydam bir toplumsal aşama olarak komünist aşama demokrasinin bu geniş anlamını karakterize eden birçok özelliğe sahiptir.

Marx ve Engels tarafından 1848 yılında yazılan *Komünist Manifesto*'da 'tarihsel materyalist' yöntemden hareket edilir. Komünizm düşüncesi tarihsel materyalist yöntemin bir sonucu olarak, Komünist Manifesto kitabında ortaya atılır. Tarihsel materyalizm *Alman İdeolojisi* (1845) kitabından itibaren sistematize edilmeye

çalışılan fakat bilimsel bir yöntem olarak *Komünist Manifesto*'da ortaya çıkan bir yaklaşımdır. Komünizm aşaması 'yabancılaşma'dan kurtuluşu sağlayacak eşitlikçi bir düzen olarak düşünülebilir. Liberal politiğin yabancılaşmadan arındırılması, Marx'ın *Manifesto*'da değindiği 'muazzam çoğunluğun' yönetiminin ötesine geçen demokratik içerimlere sahiptir (Thomas, 2010: 47). Bu açıdan, Marx'ın demokrasisi ile komünizm düşüncesi arasında 'ekonomik ve siyasal olan ayrımın ortadan kaldırılması' bakımından bir sürekliliğin olduğunu söylemek mümkündür.

Marx'ın 1871 yılında kaleme aldığı *Fransa'da İç Savaş* eserinde Paris Komünü'ne yönelik açıklamaları doğrudan demokrasi'ye uygun özellikler taşır. Marx'ın demokrasi'ye yönelik olumsuz bir bakış açısına sahip olduğunu söylemek zordur. Onun demokrasiden anladığı şey ekonomi ve siyasalın homojenize edilip, toplumun sınıfsal karakterinin ortadan kaldırılmasıdır. Sınıfsal eşitsizliklerin homojenize edilmesi, aynı zamanda, devlet aygıtının ortadan kaldırılması ve işlevsizleştirilmesi anlamlarını da içerisinde barındırır. Marx'ın düşüncesindeki demokrasi imgesi, burjuva devlet yönetiminin anayasal haklar ve özgürlükler temelinde ortaya koyduğu mekanizmadan uzaktır. Bu bağlamda Marx'ın yabancılaşmadan kurtuluş ve ekonomi ve siyasalın homojenize edilmesi düşüncesi 'demokrasi', komünizm ve Paris Komünü'ne yönelik açıklamalarında bir süreklilik arz etmektedir. Burada 'emeğin' siyasal bir sözleşme düzleminde ele alınması 'işçinin' siyasal olandan uzaklaşmasının da bir ifadesidir. Bu da yabancılaşmanın çoklu kategorilerde işleyen bir dinamizme sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle son dönem Marksistlerinden Antonio Negri'nin 'mutlak demokrasi' tanımı tam da yukarıda ifade edilen açıklamalar çerçevesinde Marx'ın 'demokrasi' ve 'komünizm' fikrine uyar. Negri'ye göre demokrasi herkes için herkesin yönetimini ön plana çıkarır (Negri, 2006: 25). 'Herkes için herkesin yönetimi' 'komünist toplumsal' safhaya göndermede bulunmaktadır.

Bu çalışmada, Marx'ın 'demokrasi' kavramı ile Paris Komünü üzerine yaptığı açıklamalarının paralellik arz ettiğine dikkat çekilecektir. Diğer yandan onun demokrasi açıklamaları ile 'komünizm' düşüncesi arasında da bir sürekliliğin olup olmadığı incelenecektir. İlk olarak Marx'ın kapitalizme yönelik genel bir çözümlemesi ortaya koyulacaktır. İkinci olarak demokrasi kavramının Marx tarafından nasıl ele alındığı tartışılacaktır. Son olarak, Marx'ın Paris Komünü düşüncesinin, doğrudan demokrasiyi imlediğine vurgu yapılacaktır. Bu bağlamda, doğrudan demokrasi ile komünizmin Marx'ın yaklaşımında ilişkisel özelliklere sahip olduğu gösterilmeye çalışılacaktır.

1. Marx'ın Genel Kapitalizm Çözümlemesi

19. yüzyıl sanayileşmesi ve sanayileşmenin yaratmış olduğu toplumsal yıkımlar, Karl Marx tarafından temel bir problematik olarak ele alınır. Marx'a göre kapitalizmin yaratmış olduğu toplumsal krizler, proletarya ve burjuvazi arasındaki sömürü ilişkilerinde ortaya çıkar. Bir taraftan üretim araçlarının sahibi olan burjuvazi ve diğer taraftan bu üretim araçlarını kullanarak emeğini satmak zorunda olan proletarya vardır. Bu yüzden işçi sınıfının varlığı burjuvazinin varlığına sıkı sıkıya bağlıdır. İşçi sınıfı, üretimi bırakıp çalışmazsa, burjuvazi de bu süreç içerisinde yok olur. Marx bu sınıfsal yok oluşu, tüm işçilerin gerçekleştireceğine inandığı bir devrim fikriyle ortaya koyar.

Marx'ın 'devrim' öngörüsü, onun tarih kavrayışının bir sonucudur. Ona göre, şimdiye kadar ki bütün insanlık tarihi, sınıf savaşmaları tarihidir (Marx – Engels, 2012: 21). Sınıflar arası mücadele köleci toplumlarda özgür ile köle, feodal toplumda senyör ile serf, kapitalist toplumda ise proletarya ile burjuvazi arasındaki karşıtlıklarda ortaya çıkar. Marx'a göre burjuvazi ile proletarya arasındaki sınıf mücadelesi, proletaryanın devrimciliğiyle sonuçlanacak ve sosyalist toplum aşamasına doğru gidilecektir. Sosyalist aşama, proletarya diktatörlüğünün egemen olduğu, komünist aşamaya geçişi sağlayan bir süreç olarak değerlendirilir. Bu aşamada üretimin gelişmesi, farklı toplumsal sınıfların varlığını sürdürmesini bir çağdışılık [anakronizm] haline getirir (Engels, 2000: 88). Sosyalist aşamada:

Proletarya kamu gücünü eline geçirir ve bu güç sayesinde burjuvazinin elinde kayıp gitmiş olan toplumsal üretim araçlarını kamu malına dönüştürür. Proletarya bu işlem ile üretim araçlarını o zamana kadarki sermaye olan niteliğinden kurtararak, onlara toplumsal niteliklerini geçerli kılama yolunda tam bir özgürlük verir (Engels, 2000: 90).

Son aşama olan komünist aşama ise, özel mülkiyetin ve insanlar arasında herhangi bir sömürü ilişkisinin olmadığı eşitlikçi bir toplumsal sahayı ifade eder. Dolayısıyla dönüşümsel tarihsel süreçler, Marx'ın Tarihsel Materyalist yönteminin bir neticesidir. Marx'ın materyalist-ilerlemeci tarih anlayışında kapitalizmi karakterize eden iki temel nitelik vardır. Birincisi, üretim araçlarının özel mülkiyeti, ikincisi ise ücretli emektir. Marx'a göre, iki büyük toplumsal güç olarak özel mülkiyet/sermaye ve emek arasındaki gerilimler, kapitalist toplumun temel eğilimlerini belirler. Bu bağlamda kapitalizmin ilk temel hareket noktasını, sermaye birikimi oluşturur ve ilk sermaye birikim süreci ise ilkel birikim ya da temel birikim ile başlar. İlk temel birikim süreçleri

ülkeden ülkeye farklılık göstermekle beraber, Marx'a göre bu durum İngiltere'de çitleme süreciyle ortaya çıkmıştır.

Kapitalist üretim ilişkileri kır hayatının içine girmeye başlayınca, İngiliz ekonomi ve sosyal tarihinde adına 'çitleme eylemleri' [*enclosure*] denilen bir fenomen ortaya çıktı. Çitleme hareketiyle büyük toprak sahipleri el koydukları köyün ortak topraklarını otağa dönüştürmeye başladılar. Büyük güç sahibi olan kişiler, ilk başta köyün üretim alanları olan ortak toprakları kendi adlarına çitlediler. Bu şekilde büyük topraklara sahip olan yeni güçler, topraklarını daha da genişletmek için diğer küçük ölçekli üretici köylüleri çökertip onların topraklarını da kendileri adına çitleyerek, parasını almaya başladılar (Moore, 1989: 16). Dolayısıyla köylü kesimin büyük bir bölümü mülklerini el koyma yoluyla kaybettiği için, kapitalist ilişkilerde belli bir sermaye birikimi ortaya çıkmaya başladı. Bu yüzden ilk sermaye birikim süreci, üreticiyi üretim araçlarından ayırarak ortaya çıkan artı ürünle, yani paranın sermayeye dönüşümü ile gerçekleştirdi. Paranın sermaye dönüştürüldüğü ve sermayeyle de artı değer yaratılması ve artı değerle de daha fazla sermayenin biriktirilmesi süreci, kapitalistler tarafından daha büyük alanlara yayıldı. Dolayısıyla burjuva üretimi, kendi ayakları üstünde durabilecek hale gelince, bunu giderek büyüyen bir ölçekte yeniden üretti (Marx, 2013: 687). Yeniden üretimin temel amacı ise kâr elde etmektir. Kâr, üretimi sürekli olarak ilerletmek ve geliştirmenin yanı sıra, bir de üretim maliyetlerinin düşürülmesiyle elde edilir.

Burjuvazi birikimini ilerletmek, artırabilmek ve kazancını geliştirebilmek için kendini sürekli olarak dönüştürmek ve devrimciileştirmek zorundadır. Çünkü üretim araçlarında, üretim biçimlerinde ve üretim ilişkilerinde devrimi sürekli hale getirmeden burjuvazi kendi varlığını sürdüremez (Marx – Engels, 2012: 26). Bu yüzden burjuvazi, 'katı olan her şeyi buharlaştırarak' ilerleme kaydeder. Nihayetinde, kapitalist sistemde sermaye birikimi, burjuva sınıfının elinde toplanır. Sermaye, sürekli bir biçimde dönüştürülerek yeniden ve daha fazla kâr elde edebilmek için küresel ahvale sahip olmaya başlar. Bu da daha fazla işçinin öteki kutupta toplanmasını ve proletarya sayısının artmasına neden olacaktır (Zarembka, 2015: 17).

Kapitalist üretim sürecinde emeğini satarak sistemin sürekliliğini sağlayan, burjuvazinin karşıt kutbunda olan bir proletarya/işçi sınıfı bulunur. Proletarya, çoğunluğu kapitalizmin genişlemesiyle geleneksel üretimden (çitleme hareketleri sonrası) kopmuş, kırsal alandan kentlere göç ederek-günlük ihtiyaçlarını karşılamak için fabrikalarda- zorlu ve kötü koşullarda çalışmak zorunda olan sınıftır. Çalışması gönüllü değil, zorlamadır; zorla çalıştırılır

(Marx, 2014: 78). Çünkü kendi emek gücünden başka hiçbir şeyi olmayan proletarya, günlük ihtiyaçlarını karşılamak zorundadır. Bu bağlamda kapitalist sömürü baskıcı olarak imlenir. Balta'nın aktardığı şekilde:

Kapitalist sömürünün önkoşulu baskıdır ve bu baskı, işçi sınıfının hem pozitif hem de negatif özgürlüğünü kısıtlar. Pozitif özgürlüğünü kısıtlar, zira kendi isteklerini gerçekleştirmek için gerekli olan iktidar olanaklarını elinden alır. Negatif özgürlüğünü kısıtlar çünkü, mülk sahibi olmadıkları ve yaşamak için işgüçlerini satmak zorunda olduklarından, baskıdan özgürleşmelerine olanak tanınmaz. Ayrıca kar maksimizasyonu işçi sınıfının işyerindeki negatif özgürlüklerini de engeller. Bütün bunların sonucunda kapitalist sömürü, işçilerin yabancılaşmasına neden olur (Balta, 2001: 83).

Proletarya hayatta kalabilmek için çalışır ve/veya çalışmaya zorlanır. Kendi emeğini satarak düşük bir ücretle çalışan proletarya, meydana getirmiş olduğu üründen ve ürünün artı değerinden herhangi bir pay alamaz durumdadır. İşçinin emek gücünün ürününe sahip olamaması Marx'a göre, onu yabancılaştırır. Burada emeğin ürettiği şey emeğin karşısına yabancı bir şey olarak çıkar. Emeğin ürünü, bir nesne tarafından dönüştürülmüş ve şeyleşmiş emektir. Bu bağlamda, işçinin kendi emeğinin ürününe yabancılaşması, aynı zamanda onu kendisine ve topluma da yabancılaşması sonucunu doğurur. İnsanın kendine yabancılaşması kişiyi bir meta ya da nesne durumuna düşürür. Çünkü işçi, metanın ya da nesnenin fiyatı oranında değer kazanır. Dolayısıyla meydana gelen artı-değer, sadece burjuva sınıfı üyelerinin elinde toplandığı için, yabancılaşma problemi baş gösterir.

Marx'a göre kapitalist ilişkiler, eşitsizliklerle dolu ilişkilerdir. Çünkü bir tarafın sömürüsü diğer tarafın ekonomik olarak yükselmesinin nedenidir. Bu bağlamda Marx'ın tarih anlayışında, komünist aşamaya geçişle birlikte bu eşitsizliklerle dolu olan durum ortadan kalkacaktır. Marx'a göre eşitsizliği meydana getiren temel araç 'sermaye' sonucu ortaya çıkan 'özel mülkiyet'tir. Dolayısıyla, işçinin sırf kârı yükseltmek için yaşadığı, sırf burjuvazinin çıkarımını gerektirdiği kadar yaşadığı mülkiyetin şimdiki rezil karakterini ortadan kaldırmak (Marx – Engels, 2012: 42) temel amaç olarak, Komünist aşamada gerçekleşir. Sermayenin eşitsiz olan formunun ortadan kaldırılması, aynı zamanda, insanî özgürleşmenin de temel ilkesi olarak görülür. Bu bağlamda insani özgürlüğün temel ilkesi sermayenin yaratmış olduğu yabancılaşmadan kurtulmaktır.

2. Demokrasi ve Toplumsal Özgürlük

Karl Marx, ‘toplumsal özgürlük’ kavramını ‘maddi eşitlik’ ilkesinden hareketle irdeler. Sermayenin yaratmış olduğu sömürü düzeninde eşitlik sağlanmadan özgürlüğün anlamsız olacağı düşünülür. Çünkü ‘özgürlüğe’ giden yolda ‘eşitlik’ temel momenttir. Her şeyden önce eşitlik, bir çokluk ya da çoğunluk grubuna göndermede bulunur. Farklı insanlar arasında ilişki kuran eşitlik, ‘farkın’ bir sonucudur. Marx farklı sınıflar arasında ‘eşitlik’ tesis edilmedikçe, özgürlüğün anlamsız olacağına vurgu yapar. Dolayısıyla her birey diğer bir bireyle eşit durumda olmalıdır ki özgür hareket alanlarına sahip olabilsinler. Bu bağlamda Marx özgürlük kavramının temeline ‘eşitliği’ koyar. Özgürlükten bahsedebilmek için, insanlar arası maddi eşitsizliklerin kaldırılması gerekir (Marx, 2014: 70). Marx’a göre insanlar arası ‘maddi eşitsizliklerin’ kaldırılması yoluyla ya da ekonomik homojenliğin tesis edilmesiyle özgürlük mümkün olabilir.

Marx kapitalist dünyada özgürlüğün temel çelişkilerini saptamaya çalışır. Marx’a göre kapitalist dünyanın liberal teorisyenleri, kişisel saygınlık ile değişim değeri arasında indirgemeci bir işlev üstlenmiş, kazanılmış birçok özgürlüğün yerine vicdansız ticaret özgürlüğünü koymuştur (Marx – Engels, 2012: 25)”. Ticaret özgürlüğü, belli sermayeye sahip olan kişiler için geçerli bir durum olduğu için, “vicdan ve din özgürlüğü, bilgi alanlarında serbest rekabetin egemenlik ifadesinden başka bir şey değildir (Marx – Engels, 2012: 49)”. Bu yüzden, kapitalist toplumda özgürlük, ‘bireysel özgürlük’ ilkesinden hareketle, ‘siyasal alana içkin’ bir şeymiş gibi tarif edilir. Bu durumu Marx *Yahudi Sorunu* (1997) isimli eserinde ‘siyasal özgürlük’ kavramının bir eleştirisini yaparak söz konusu kavramın üstesinden gelmeye çalışır.

Marx Yahudi halkının siyasal özgürleşmesinin, özgürleşmelerinin bir anahtarından ziyade devletin Yahudilikten özgürleştirilmesi anlamına geldiğini (Schechter, 2015: 48) ve Yahudilerin ‘siyasal özgürlük’ idealleriyle neden özgür olamayacaklarını ele alır. Bu yüzden Marx ‘siyasal özgürlük’ ile ‘insani özgürlük’ arasında bir ayırım yaparak, siyasal özgürlüğün insanı özgürleştirmekte yeterli olamayacağını Yahudi özgürlüğünden hareketle analiz etmeye çalışır. Marx’a göre sorun dinin devletle olan ilişkisinde, dinsel bağ ve politik özgürleşme arasındaki çelişkilerdir (Marx, 1997: 8). Çünkü devlet bir din ile kendini tanımladığı andan itibaren o dinin değer yargıları dışına çıkamaz. Bu yüzden Hıristiyan bir devletin Yahudilere siyasal özgürlük vermeye çalışmasını Marx, bir çelişki olarak saptar. Marx’a göre Yahudi’nin, Hıristiyan’ın ve “genel olarak dinsel insanın politik özgürleşmesi, devletin Yahudilikten,

Hıristiyanlıktan ve genel olarak dinden özgürleşmesini (Marx, 1997: 15)” gerektirir. Bu yüzden demokratik devlet, kendi politik varlığını tamamlamak için dine ihtiyaç duymaz (Marx, 1997: 23). Dini özgürleşme istemleri eşitsiz sermaye ilişkilerinin yaratmış olduğu bir yanılsamadır. Çünkü toplumdaki iktidar ilişkilerinin sürekli olarak dönüştürüldüğü, düzenlendiği ve yeniden üretildiği göz önüne alındığında, siyasal özgürlüğün insani özgürlük olmadığı sonucu çıkar. Bu yüzden Marx siyasal özgürleşmeyi hukukun, mülkiyetin ve insan haklarının fetişleştirilmesi dâhilinde yeni türden bir dinseliliğin ortaya çıkmasından başka bir şey olmadığını ileri sürer (Schecter, 2015: 49).

Örneğin Hıristiyan bir devletin Yahudi halkına özgürlük tanımmasının kendi içerisindeki çelişkileri ile burjuva sınıfına ait bir devletin işçi sınıfına özgürlük tanımmasının yarattığı çelişkilerin, son kertede aynı sonuçları doğuracağına dikkat çeker. Çünkü Marx’a göre modern devlet bir burjuva devlettir ve burjuva devletin ortaya çıkışı da şu sözlerle açıklanır:

Özel mülk sahipleri vergi yoluyla zamanla modern devleti ele geçirmişlerdir ve devlet, devlet borçları sistemi yüzünden hepten mülke sahiplerinin ellerine düşmüştür ve devletin varlığı, borsada devlet tahvillerinin yükselip düşmesi oyunu ile özel mülk sahiplerinin, yani burjuvaların kendisine verdikleri ticaret kredisine bağlıdır. Burjuvazi, artık bir zümre değil, bir sınıf halini alması açısından yöresel değil, ulusal bir örgütlenme içine girmeli ve ortak çıkarlarına evrensel görünüm vermek zorundadır. Özel mülkiyetin, ortaklaşa mülkiyetten kurtulmasıyla, devlet, sivil toplumun yanında ama dışında özel bir varlık kazanmıştır. Fakat bu devlet, burjuvaların dışarıda olduğu kadar içeride de mülkiyetlerini ve çıkarlarını güvence altına almayı amaçlayan, zorunluluk yüzünden kendilerine seçtikleri örgütlenme biçiminden başka bir şey değildir (Marx, 2011: 68-69).

Paragrafa göre siyasal özgürlük olarak burjuva demokrasisi kendi sınırları dâhilinde özgürlükler yaratır. Bu yüzden de mülkiyetin ortadan kaldırılmasıyla meydana gelecek eşitlikçi toplum modelindeki ‘toplumsal özgürlük’ ilkesi modern devlet tarafından engellenir. Bu bağlamda Marx, mülkiyet ve mübadeleyle ilişkili olan ekonomik çıkarların, gerçekten meşru bir demokratik yönetimde siyasal çıkarlardan ve topluluk çıkarlarından ayrı olamayacağını görmeye çalışır (Schecter, 2015: 53). Marx’ın bu bakış açısı ‘toplumsal özgürlük’ün temel çıkış noktasıdır.

Modern burjuva devletinin ‘bireysel özgürlük’ ilkesi, kendi içerisindeki ‘maddi eşitsizlikleri’ göz ardı eden ‘biçimsel eşitlik’ ilkesi üzerinden telakki edilir. Marx’a göre, bireysel özgürlük ve biçimsel eşitlik ilkeleri, insanların ‘mülkiyet’ terimiyle ifade edilen toplumsal ilişkiden özgürleşmemiş olduğunu gözler önüne serer (Schechter, 2015: 50). Burjuva toplumunda var olan bu durum, ‘siyasi özgürlük’ temelinde yeniden düzenlenerek gizlenir ve bu durum *camera obscura*’nın bir sonucudur. Bundan kurtuluş içinse ilk temel koşul kendini-bilmedir (Marx, 2012A: 30)”. ‘İnsani özgürleşme’ yolunda kendini-bilme ilk koşuldur. Marx’ın daha geniş bir ifadesiyle:

Gerçek, bireysel insan (...) özel işinde ve özel durumunda cinsil-varlık olursa, ne zaman insan ‘forces propres’unu toplumsal güçler olarak tanır ve örgütler ve böylece toplumsal gücün kendisinden politik güç biçiminde ayırmazsa, işte ancak o zaman insani özgürleşme tamamlanmış demektir (Marx, 1997: 42).

Marx’ın burada öne sürmüştüğü argüman, geniş anlamda, insani açıdan özgürleşmiş bir toplumda, özel mülkiyetin yerini ortak mülkiyetin alacağı ve yabancılaşmış siyasal iktidarın da artık var olamayacağı şeklinde ele alınabilir (Schechter, 2015: 53). Marx için temel problem, ekonomik eşitsizlik sonucunda oluşan burjuva ve proletarya arasındaki sınıfsal ayrımların siyasal açıdan da yabancılaşmaya neden olduğudur. Çünkü devletin varlığı kişinin kendi varoluşsal gücünün önüne siyasal gücü koyarak, kişinin toplumsal güç biriktirmesini elinden alıp onu yabancılaştırır (Savran, 1987: 37). Dolayısıyla Marx, eşit yurttaşların bulunduğu toplumsal sınıflar arasındaki aleni eşitsizliği çözümenin anahtarının komünizmden geçtiğine inanır. Bu bağlamda Marx’ın insani özgürleşme ilkesi, ekonomik sömürden özgürleşmek ve bunun bir sonucu olarak siyasal ve toplumsal ayırımın ortadan kaldırılmasına göndermede bulunur.

Marx *Yahudi Sorunu* kitabında, teolog Bruno Bauer’i, Yahudiler’i kendileri için özel bir siyasal özgürlük istemekle eleştirir (Aktürk, 2011: 226). Tarihsel olarak Yahudilerin dışlanan bir toplum olduğu göz önüne alındığında, Hıristiyan bir devlette Yahudilerin eşitsizlikçi bir durumda olduğunu söylemek mümkündür. Marx’a göre Yahudi ve Hıristiyan arasındaki çelişkinin çözümü siyasal özgürlükten geçmez. Marx için siyasal özgürlük dinsel eşitlik getirmez aksine, sivil toplumda dinin daha da güçleneceğini ifade eder. Çünkü siyasal özgürlük, Yahudileri devlete karşı özgür kılmaz, bilakis dinin özgürleşme yoluyla kök salacağına ve asıl sorun olan ekonomik eşitsizliklerin üstünün örtüleceğine dikkat çeker:

Yahudi'nin, Hıristiyan'ın ve genel olarak dinsel insanın politik özgürleşmesi, devletin Yahudilikten, Hıristiyanlıktan ve genel olarak dinden özgürleşmesidir. Devlet, dinden, devlet olarak kendi biçiminde, kendi özüne uygun tarzda, devlet dininden özgürleşerek özgürleşebilir. Bu, devletin devlet olarak hiçbir dini tanımaması ama her şeyden önce kendini devlet olarak tanıması demektir. Dinden politik özgürleşme sonlandırılmış, çelişkisiz bir dinsel özgürleşme değildir, çünkü, politik özgürleşme insani özgürleşmenin sonlandırılmış, çelişkisiz bir biçimi değildir (Marx, 1997: 15).

Marx politik özgürlükler tanımakla insanın özgür olamayacağını, seçimlerde sermayenin oy kullanmadaki ayrıcalığının ortadan kaldırılmasına benzetir. Dolayısıyla politik tarzda özel mülkiyetin kaldırılması, özel mülkiyetin yaratmış olduğu eşitsizlikleri ortadan kaldırmaz. Burada seçimlerde özel mülkiyetin kaldırılması aslında mülkiyetin var olduğu ön varsayımına dayanır. Çünkü insanların her birinin, onlara oy kullanma hakkı ya da imkânı verildiğinde, birer siyasi varlık olarak kapasitelerinin eşitlendiği söylenmektedir (Thomas, 2010: 110).

Marx'a göre din sorunu, kurumsallaşma sürecinin dışında tutularak, dinin sivil toplum halinde toplumsallaşmasının da ortadan kaldırılması gerekir. Bu bağlamda din, devlet ve siyasal özgürlüklerle açıklanabilecek bir olgu değildir. Sivil toplum ilkesine yoğunlaşmış burjuva devleti, insan ile insan özgürlüğü arasında bir aracıdır (Marx, 1997: 16). Bu yüzden devletin sivil alandaki varlığı dinsel bir işleve sahiptir ve eşitsizliklerin yeniden icra edilmesinden başka bir işlevi yoktur. Bu yüzden din, devletten sivil topluma doğru kayarak yerini sağlamlaştırır:

İnsanın kamusal ve özel insan olarak bölünüşü, dinin devletten sivil topluma kayışı, insanın gerçek dinselliğini kaldırmadığı gibi, kaldırma girişiminde de bulunmayan politik özgürleşmenin, bir aşaması değil, tamamlanmasıdır. İnsanın Yahudi ve yurttaş, Protestan ve yurttaş, dinsel insan ve yurttaş biçiminde ayrışması, yurttaşlık karşıtı bir yalan, politik özgürleşmenin çiğnenmesi değil, politik özgürleşmenin kendisidir, dinden özgürleşmenin politik tarzıdır (Marx, 1997: 21).

Sivil toplumdan ortaya çıkarılan devlet, insani kurtuluşu sağlamaktan uzaktır. Çünkü politik özgürleşme ile insani özgürleşme farklı şeylerdir (Marx, 1997: 28).

Hıristiyanlık ve devlet arasındaki ilişkide, insan, dinsel tin üzerinde anlamını bulur. “Dinsel tin yalnızca, ifadesi olduğu insan zihninin gelişme aşamasının dünyasal biçimiyle ortaya çıktığı ve olduğu noktada dünyasallaştırılabilir. Bu da demokrasilerde olur (Marx, 1997: 26)”. Burada, meydana gelen dünyevi olayların yine dünyevi çözümlerden hareketle ele alınması gerektiğine vurgu yapılır. Marx’a göre:

Politik devlet üyeleri, bireysel yaşam ile cinsil yaşam, sivil toplum yaşamı ile politik yaşam arasındaki ikirciklik yoluyla dinsel olurlar; insan gerçek bireyselliğinin ötesindeki devlet yaşamını, asıl yaşamıymış gibi görmesiyle dinsel olurlar; dinin burada, sivil toplumun tını ve insanın insandan kopuşunun ve uzaklaşmasının ifadesi olduğu noktada dinseldirler. Politik demokrasinin Hristiyan’ca oluşu, içinde insanın egemen ve yüce varlık sayılmasındandır, ama bu insan, toplumumuzun örgütlülüğünün tümü yüzünden çürümüş, kendini kaybetmiş, yabancılaşmış, insanlık-dışı ilişki ve öğelerin egemenliğine bırakılmış insandır, - tek kelimeyle hala gerçek bir cinsil-varlık olamamış insandır (Marx, 1997: 27).

Yukarıdaki paragrafta, dinsel otoritelerin insan varoluşuna yönelik bakışı, yabancılaşmış insan figürünü meşrulaştırdığına vurgu yapılır. İnsanın varoluş koşullarına yabancılaştığını ortaya koyan Marx’a göre; demokraside insan varoluşu, dokunulur bir gerçeklik olarak insan egemenliği ancak dünyasal bir ilke olduğu taktirde anlamını bulur (Marx, 1997: 27). Bu bağlamda dinden politik özgürleşme yeniden dinin oluşmasını sağlar. Politik yurttaşlık ile dinsel müritlik, kendi içerisinde çelişkiler barındırır. Marx, bireysel özgürlüğün dinsel müritlik misyonundaki işlevinin, politik özgürlük ile sivil toplum arasında bir çelişkinin ortaya çıkardığına dikkat çeker. Devletin dinden bağımsız örgütlenip özgürleşmesi, gerçek insanın aşkın-dinsel özgürleşmesi değildir (Marx, 1997: 28). Çünkü Yahudilikten tam ve çelişkisiz bir biçimde vazgeçmeden de, politik bakımdan özgür olunabilir. Fakat Marx için bu politik biçimsel özgürlük sömürü ilişkilerini gizleyen bir işleve sahiptir.

Yahudi Sorunu kitabında özgürlük, yurttaşlık ve hak ilişkisinden hareketle, Hıristiyan devleti sorgulayan Marx, demokratik bir yapının niteliğini tüm yurttaşların eşitliği ilkesinde bulur (Marx, 1997: 10). Dinin dünyevi olmayan değerlerinin bertaraf edilerek, gerçek insanın yaşamış olduğu somut gerçekliklerin farkına varılmasına dikkat çekilir. İster dini özgürlük istemleri olsun ister sivil

toplum ve yurttaşlık ilişkileri olsun tüm bunlar beşeri eşitsizlikleri yeniden icat etmektedir (Thomas, 2010: 111). Sivil toplum ekonomik eşitsizliklerin yarattığı sömürünün gerçeklikte meydana getirdiği yabancılaşmayı sürekli kılmaktadır. Çünkü Marx bir devlet kurumu olarak burjuva demokrasilerinin ekonomik temelde kurulduğunu ve nihayetinde ekonomik sömürü ilişkilerine hizmet ettiğini vurgular (Jichang, 2015: 13). Bu yüzden gerçek demokrasi eşitsiz ilişkilerin ortadan kaldırıldığı komünal bir duruma tekabül eder.

Marx Yahudi Sorunu çalışmasında, devlet ve din ilişkisi üzerinden politik bir özgürlüğün, 'özgürlüğü' getirmekten uzak olduğuna dikkat çekiyordu. Sivil toplum temelli 'politik özgürlük' talebi, yabancılaşma ve maddi eşitsizlikler gibi önemli gerçekliklerin göz ardı edilmesine dayandığını ifade eden Marx, özgürlüğün ancak 'toplumsal özgürlük' temelinde vuku bulacağına işaret ediyordu. Marx için toplumsal özgürlük, ekonomik ve siyasalın son kerte ortadan kalktığı eşitlikçi bir duruma tekabül ettiğini ifade etmiştik. O halde Marx, tüm yurttaşların eşitliği sonucunda ortaya çıkacak özgürlüğü demokrasi olarak tarif etmektedir (Marx, 1997: 10). Bu eşitlik ise toplumsal, siyasal ve ekonomik homojenliğin tesisine dayandığını söylemek yerinde olacaktır. Marx'ın ekonomi-siyasal ve toplumsal homojenliği ilkesi, yüksek oranda özerkliğin ve öz yönetimin egemen olduğu Paris Komünü deneyiminde ortaya çıkar. Dolayısıyla Marx'a göre gerçek ve eksiksiz bir özerkliğin olması liberal demokrasinin azalmasına neden olur (Jichang, 2015: 18).

Diğer yandan Marx Hegel'in *Hukuk Felsefesinin Eleştirisi* adlı çalışmasında siyasal devlet ve demokrasi ayrımı yapar. Marx Hegel'in tüm toplumsal kesimler arasında ahenk ve uyumu sağlayan, adil ve etik devlet kavramını, topluma idealleştirilmiş bir bütünlük olarak ifade etmesi bağlamında siyasal devlet olarak tanımlar.

Demokrasi insandan hareket ediyor ve devleti insanın bir nesnelleşmesi olarak düşünüyor. Tıpkı dinin insanı değil ama insanın dini yaratması gibi, siyasal anayayı da halkı yaratmaz ama tersine halk siyasal anayayı yaratır [...] Demokrasi her şeyden önce evrensel ve özeline gerçek birliğini ortaya koyuyor [...] Gerçek demokraside siyasal devlet yitip gidiyor [...] Demokratik- olmayan bütün devletlerde devlet, yasa, siyasal ana yapı gerçekten egemen olmadan yani siyasal olmayan öteki alanların içeriğini özdeksel olarak belirlemeden egemenlik sürerler. Demokraside siyasal ana yapı, yasa ve devlet, halkın bir özbelirleniminden, bu içerik siyasal ana-yapı olduğu kadarıyla halkın belirli bir içeriğinden başka bir şey değildir (Marx, 2009: 47-48).

Yukarıdaki açıklamalarında Marx, devlet ve demokrasi arasında bir ayrıma gider. Demokrasi insanlardan hareket ettiği için, devlet kavramından daha önceldir. Tüm insanların ortak egemenliği olarak tarif edilen demokrasinin tesisi, devleti ortadan kaldırmaya yarayan bir şey olarak ele alınır. Marx'a göre, toplumu meydana getiren devlet değildir, tam tersine, devleti meydana getiren toplumdur. Marx –Hegel'in aksine- siyasal devletin adil olmadığını ve iyiyi temsil etmediğini, yalnızca üretime içkin olan sınıfsal antagonizmaların siyasal bir ifadesi olduğunu öne sürer (Carnoy, 2015: 70). Bu bağlamda, siyasal devletin sınıfsal karakteri doğrudan sermaye ile olan ilişkisine bağlıdır. Bu da proletaryanın her daim siyasal devletin bir nesnesi olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır (Clarke, 2004: 242). Dolayısıyla siyasal devlet, belli ekonomik ayrıcalıklara sahip güçlere, yani burjuvaziye hizmet eden bir örgütlenme biçimidir. Burjuvazi, kapitalist üretim sürecinde emeğin üzerinde belirli bir kontrol sahibi olduğu için, bu egemen sınıf, gücünü devlete ve diğer kurumlara doğru genişletir (Carnoy, 2015: 71). Bu yüzden Marx'a göre demokrasi, toplumsal alana içkindir. Sivil toplumun siyasal – toplumsal ayrımında ara bir kurum olarak işlev görmediği; mülkiyet, vatandaşlık gibi kriterlerin toplumsal – siyasal ilişkisini belirlemediği bir durum olarak ele alınır.

3. Paris Komünü ve Doğrudan Demokrasi

Marx'ın demokrasiyle ilgili görüşlerine, onun Fransa'da İç Savaş eserinde de rastlamaktayız. Bu metinde Marx'ın Paris Komünü (1871) üzerine yapmış olduğu saptamalar çalışmamız açısından önem arz etmektedir. Bu yüzden, Paris Komünü üzerinde durmak faydalı olacaktır.

Paris Komünü spontane bir şekilde ortaya çıkan, önceden hazırlanmış bir girişim değildir. Temelleri 1868'de başlayan Fransa-Prusya savaşının sonucunda meydana gelen bir eşiğe dayanır. Fransa-Prusya savaşı, İspanyol tahtından uzaklaştırılan Isabel'in yerine, I. Wilhelm'in uzak akrabalarından biri olan Prens Leopold von Hohenzollern-Sigmaringen'in önerilmesi üzerine başladı. Bismarck'ın Alman birliğini Prusya hegemonyası altında kurma davasının yol açtığı Prusya-Fransa savaşında, III. Napoléon'un Prens Leopold'ı kabul etmemesi üzerine, 1870 yılında başlayan savaşta Fransa mağlup oldu ve III. Napoléon esir düştü. Bu çerçevede başlayan savaş bir barış antlaşmasıyla son buldu. Antlaşmaya göre, Prusya ordusu savaş tazminatının ilk ödemesi yapılınca kadar Paris'i 'işgal' edebilecekti (Bookchin, 2012: 263). Bu süreçte Paris'in birçok yerinde örgütlenen

insanlar, yönetime el koyarak, 17 Mart 1871 yılında Paris Komünü'nü ilan ettiler¹.

Komüncülerin siyasi duruşu çok farklı ideolojik akımları barındırmaktaydı. İdeolojik olarak Komün Blanquiciler, Proudhoncular, Jakobenler ve Marksist siyasetçiler, Kadın Birliği Derneği, devrimci kulüpler, sendikal örgütler ve kooperatifler olmak üzere farklı siyasal çevrelerden oluşmaktaydı. Üyelerinin yirmi beş kadarı neo-Jakobendi, on beş-yirmi kadarı neo-Proudhoncu ve Varlin gibi öncül sendikalistlerdi, dokuz ya da on Blanquici vardı, çeşitli radikal cumhuriyetçiler ve Marx'tan etkilenmiş birkaç Enternasyonalist de yer alıyordu (Bookchin, 2012: 274). Diğer taraftan, Yirmi İlçe Delegasyonu, Uluslararası İşçi Derneği ve İşçi Sendikaları Federasyonu gibi geniş bir toplumsal kesimi kapsayan Komün, "Paris siyasi hayatına can katan zengin bir örgütler bütünüydü (Bookchin, 2012: 274). Komün'de farklı ideolojik yapılanmaların oluşu sürekli bir tartışma ortamını da doğurmaktaydı. Örneğin Jakobenler sosyalizme karşıydı (Bookchin, 2012: 275). Proudhoncular, özel mülkiyetin kaldırılmasına karşı olmakla beraber, Blanquiciler ise Versaille'a saldırmayı ön görüyordu. Bu bağlamda, Komün ideolojik olarak çok dağınık ideolojik çeşitliliğe sahipti. Proudhoncular sosyalistlerle sürekli çatışıyor, Jakobenler hem kendi aralarında hem de diğer farklı ideolojik gruplarla da birbirleriyle kavga ediyordu (Bookchin, 2012: 284). Dolayısıyla Komün'ün siyasal düşüncesi, ortak bir zeminde buluşma noktasından uzak bir görüntü arz ediyordu. Ancak bu kadar dağınık bir yapıya sahip olmasına rağmen, Komün'ün politik açıdan tüm toplumsal kesimlerden insanları barındırması dikkat çekici bir noktadır. Çünkü toplumsal olan ile siyasal olan ayrımı son kertede homojenlik gösteriyordu. Siyasalın toplumsal olan üzerindeki hiyerarşik ve katmanlı baskısı komünün kurulmasıyla birlikte toplumsal yaşamın bizzat içine dahil edilerek, baskıcı bürokratik yapı bertaraf edildi (Şakacı, 2009: 247).

Komün'ün resmen ilan ettiği tek resmi programa göre, seçimlerin özgürce yapılacağı ve seçilen temsilcilerin de sürekli denetiminin yapılacağı kararlaştırıldı. Seçmenlerin azil işlemlerini de elinde tutarak temsilciyi görevden alabileceğine vurgu yapıldı. Ayrıca

¹ Paris'te yaşayanlar, 26 Mart'ta Komün seçimleri için sandık başına gitti (Bookchin, 2012: 271). Seçmen kütüklerine kayıtlı 485 bin 569 Parislinin, 229 bin 167'si 26 Mart'ta oy kullandı. Her 20 bin kişiye 1 temsilci esasında kurulan Komün Meclisi, 85 üyeli olarak ortaya çıktı (Şakacı, 2009: 246). Paris'te toplamda 20 ilçe ve 85 üyeli ilçe dairlerine seçilenlerin listesi ilan edildi. İlan listesinde Komün üyeliğine seçilenlerin farklı mesleklerdeki kişilerden oluştuğu göze çarpmaktaydı. Bunlardan 21 Burjuvazi, 30'dan fazlası işçi temsilcisiydi (Şakacı, 2009: 246). Geri kalanlar ise doktor, öğretmen, memur, avukat ve sanatçılardan oluşmaktaydı.

kararnamede düzenli ordu birliklerinin kaldırılması ve yerini silahlı halk birlikleri ile değiştirilmesi gibi orduyla ilgili kararlar da vardı (Marx, 2012b: 57). Diğer Komün hakları ise şöyledir: Komün bütçesinin oylanarak kabulü; yüksek görevlerin polis ve eğitimin düzenlenmesi; bütün memurların seçim ya da sınavla işe alınması; Komün'e ait malların Komün tarafından yönetilmesi; bireysel özgürlüğün, ticaret özgürlüğünün, çalışma özgürlüğünün kesin güvence altına alınması; yurttaşların Komün etkinliklerine sürekli katılımı; Ulusal Muhafız'ın yüksek rütbeli subayların seçim yoluyla örgütlenmesi metnin temel ilkeleriydi².

Komün, ekonomik alanda da işçilere ve orta sınıfa dayatılan acımasız düzenlemeleri kaldırma yoluna gitti (Bookchin, 2012: 278). Vadesi geçmiş senetlerin süresi uzatıldı, işverenlerin işçi maaşlarında ceza kesmesi yasaklandı, fırın işçilerine zorla dayatılan gece çalışma zorunluluğu kaldırıldı. Ayrıca sahiplerinin işletilmesini durdurmuş olduğu fabrikalar kooperatifler halinde o güne kadar orada çalışmış proletaryaya devrinin yapılması için planlar hazırlandı (Marx, 2012b: 15). Komün, kişisel atölyelerin kaynak harcamalarını ve fiyatları belirleme konularında işbirliği yapmak için oluşturdukları gönüllü üretici birliklerini teşvik etmeye çalıştı (Bookchin, 2012: 280).

Komün, toplumsal sorunların düzeltilmesi noktasında önemli işlevlere sahip olmuştur. Parasız adalet ve yargıçların seçilmesi ilkelerini kabul etmesine rağmen kararnameyi ertelemek zorunda kaldı. Diğer yandan, bireyler elinde tekelleşmiş bulunan işbulma büroları kaldırıldı (Marx, 2012b: 15). Noterlik ve mübaşirlik görevlerinin satılmasına son verilerek, bu görevlerde çalışanlar memur durumuna getirildi. Böylece adalet işlerinin sınıfsal niteliği ortadan kaldırılmaya çalışıldı³. Eğitim alanında da, eğitim komisyonu delegesi Eduard Vaillant, gençliğe cumhuriyetçi bir formasyon sağlayacak parasız, laik ve zorunlu bir eğitim sürecine yöneldi. Eğitim komisyonu ve Paris ilçe belediyeleri, bütün uzman ve iyi niyetli kişilere çağrıda bulunarak, yardımlarını istedi. Yeni eğitim derneği, eğitimcilerle öğrenci velilerini eğitimin yöntem ve programlarında gerçekleştirilecek reformları tartışmaya çağırdı. Dinsel tarikat okulları kapatıldı. Komün, eğitim işlerinde çalışmak isteyen kadın ve erkek yurttaşların eğitim komisyonuna başvurmalarını isteyerek, okulların denetimini Komün üyelerine bıraktı. Genç kızlar için meslek okullarının açılması işine

² https://sosyolojivefelsefe.files.wordpress.com/2011/10/012_paris_komunu.pdf
Erişim tarihi:15.02.2020

³ https://sosyolojivefelsefe.files.wordpress.com/2011/10/012_paris_komunu.pdf
Erişim tarihi:15.02.2020

girişildi. Bu vesileyle ilk olarak erkeklerle kadınlar arasında, ücret eşitliği ilan edildi⁴.

Bir işçi hükümeti olarak Paris Komünü (Marx, 2012b: 60), Bernbach'a (Akt: Schmidt, 2002) göre dokuz temel ilkedен hareketle örgütlenmiştir:

- i. Tabandan örgütlenme ilkesi; ii. Temel iradenin uygulanması ilkesi; iii. Kamu görevlilerinin doğrudan seçilmesi ilkesi, iv. Emredici vekalet ilkesi; v. Ortalama gelire göre ücretlilere ücret ödemesi ilkesi; vi. Temsil ilkesinin işçi sınıfı üyeleri arasında işlev görmesi; vii. Yönetici tabakanın serbestliğini ve bürokratikleşme eğilimini engelleme ilkesi; viii. Konsey demokrasisi şeklinde örgütlenme ilkesi; ix. Evrenselci bir siyaset ilkesi (Schmidt, 2002: 107-108).

Bu ilkeler çerçevesinde bakıldığında, 'doğrudan demokrasi'nin uygulandığını söyleyebiliriz. Komün küçük bir mekânı, sınırlı topluluğu, yüksek derecede siyasal hareketliliği bünyesinde barındıran, toplumsal ve siyasal ayrımının ortadan kaldırıldığı bir yapı olarak değerlendirilir (Schmidt, 2002: 109). 20 ilçe halinde yönetilen Paris Komünü'ne katılım herkese açıktı. Eğitim, ekonomi, siyasal – toplumsal ilişkiler ilçe bazında kurulan komisyonlar çerçevesinde, herkesin katılımına uygun hale getirilmesine yönelik çalışmalar başlatılmıştı fakat tamamlanamadı. Bu yüzden demokrasi. Komünde yaşayanların kendi kaderini tayin hakkına vurgu yapar (Kranberg, 1982: 26).

Marx'a göre Komün, "tüm kırsal yerleşmelere kadar yayılacak ve tüm mikro yerleşmelerin de siyasal biçimi olacaktır. Ayrıca sürekli ordu yerine halk milislerinin olacağını (Marx, 2012b: 58)" yazarak şöyle devam eder: "Her ilin kırsal komünleri, ortak işlerini ilin yönetim merkezindeki bir delegeler meclisi aracılığıyla yönetecek ve bu il meclisleri de Paris'teki ulusal yetkililer kuruluna milletvekili göndereceklerdi; delegeler her an görevden alınabilir ve seçmenlerinin buyurucu yetki belgesi ile bağlı olacaklardı (Marx, 2012b: 58)". Bu yüzden Marx Komün'ü, modern kapitalist devlet iktidarını yıkarak ortaya çıkan bir olgu olarak tasvir eder (Marx, 2012b: 59-60-62). Marx Paris Komünü'nü şu şekilde açıklar:

Kentin çeşitli ilçelerinden genel oy hakkı ile seçilmiş belediye meclis üyelerinden kurulmuştu. Bu üyeler sorumlu ve her an görevden alınabilir idiler. Komün üyelerinin doğal olarak

⁴ https://sosyolojiyefelsefe.files.wordpress.com/2011/10/012_paris_komunu.pdf
Erişim tarihi:15.02.2020

işçilerden ya da işçi temsilcilerinden oluşuyordu. Komün parlamenter bir örgenlik değil, ama aynı zamanda hem yürütme hem de yasama, hareketli bir gövde olacaktı. Merkezi hükümetin aleti olacak yerde, polis siyasal özniteliklerinden hemen yoksunlaştırıldı ve Komünün sorumlu ve her an görevden alınabilir bir aleti durumuna dönüştürüldü. Yönetim tüm diğer dallarındaki görevliler (memurlar) için de aynı şey oldu. Komün üyelerinden aşama sırasının en alt düzeyine değin, kamu görevi işçi ücretleri karşılığı görülecekti. Yüksek devlet görevlilerinin kullanma hakları ve temsil ödenekleri, bu yüksek görevlilerinin kendileri ile birlikte ortadan kalktı. Kamu hizmetleri, merkezi hükümet tarafından korunan kimselerin özel mülkiyeti olmaktan çıktı. Sadece belediye yönetimi değil, ama o güne değin devlet tarafından yürütülmüş bulunan tüm girişkenlik, Komünün ellerine geçti... (Marx, 2012b: 57).

Marx'ın ifadelerinden hareketle Komün, siyasal olanın toplum tarafından özümlemesi olarak karşımıza çıkar. Yasama ve yürütme erklerinin ayrıklığını ifade eden burjuva temsili demokrasisine karşın Paris Komünü'nde yasama ve yürütme erklerinin bir bütün halinde toplumun elinde olduğu ve doğrudan demokrasinin var olduğunu söyleyebiliriz. Bu da siyasal devletin neden olduğu politik yabancılaşmayı bertaraf eden bir olgudur. Bu yüzden Komün'ün oluşumu ve uygulandığı alanlarda sınırsız bir rızanın varlığı göze çarpar. Dolayısıyla bütün siyasal işlevler kendi özgül karakterlerinden arındırılmış olarak toplumsal olana içkin bir değer olarak sunulur. Bu yüzden Paris Komünü'n iki temel özelliğine ortaya çıkmaktadır, birincisi işin özerkliği ikincisi yönetimin otonomisidir (Jichag, 2015: 18).

Marx'ın Komün'de gördüğü ve önemseydiği nokta, emeğin kurtuluşunun siyasal biçimini işaret ediyor olması ki bu net biçimde gerçek demokrasi olarak adlandırılmıştır (Özkazanç, 2003: 132). Bu nedenlerden ötürü, Marx Paris Komünü'nün; egemenlik şeklini doğrudan demokrasi olarak, Parisli işçilerin ve onların temsilcilerinin ve yoldaşlar birliğinin sıkı biçimde iyice yerleşmiş egemenliği çerçevesinde; ayrıca siyasal, toplumsal ve ekonomik düzene radikal müdahale sistemi olarak niteler (Schmidt, 2002: 106). Bu yüzden demokrasi, bütünü kendi kendini örgütlediği bir paylaşım otonomisidir. Dolayısıyla demokrasinin 'biçim ve form' olarak uygulanması 'siyasal liberalizm'in dışındaki bir alana taşınarak mümkün olabilir (Draper, 1974: 121).

Sonuç

Marx ilk metinlerinden son metinlerine değin, kapitalizmin yarattığı eşitsizlikçi formların bir eleştirisine yoğunlaşır. Marx Komünist Manifesto'dan önce yazılmış metinlerinde kapitalizmin yarattığı yabancılaşmadan kurtuluş için gerçek demokrasiyi formüle ederken, Manifesto'dan itibaren ise yabancılaşmadan kurtuluşu 'komünizm' düşüncesine bağlar. Hem gerçek demokrasi hem de 'komünizm' düşüncesi, 'ekonomi ve siyasalın' homojenize edilmesi mantığına dayanır. İfade etmek gerekirse Marx'ın 'demokrasi' derken kastettiği şey liberal ya da sosyal bir demokrasi teorisi değildir. Ancak temel demokrasi eleştirisinin çıkış noktası 'liberal ve sosyal demokrasi'nin dolandırıcılık [swindle] ilkesidir. Bunun en açık örneği, Paris Komünü'ne yönelik açıklamalarında ortaya çıkar. Bu bağlamda 'demokrasi', 'komünizm' ve Paris Komünü'ne yönelik Marx'ın ifadelerinde kapitalizmin sömürü mekanizmasının bertaraf edilmesi bakımında bir sürekliliğin olduğunu söylemek mümkündür.

Kaynakça

- Aktürk, Ş. (2010). Marx'ın Yahudi Sorunu: Laik Devlet-Dindar Sivil Toplum Eleştirisi. *Doğu-Batı Dergisi*, 55, 223-242.
- Balta, E. (2001). Marksizm: İnsan Özgürleşmesinin Felsefesi. *Praksis Dergisi*, 1, 82-91.
- Bookchin, M. (2012). *Fransız Devriminden İkinci Enternasyonele*. Keskin, D. (Çev.). Ankara: Dipnot Yayınevi.
- Carnoy, M. (2015). *Devlet ve Siyaset Teorisi*. Coşar, S. vd. (Çev.). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Clarke, S. (2004). Devlet, Sınıf Mücadelesi ve Sermayenin Yeniden Üretimi. (Ed.) Clarke, Simon, *Devlet Tartışmaları*, içinde, (s.210-242).Yıldız, İ. (Çev.). Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Draper, H. (1974). Marx on Democratic Forms of Government. *The Socialist Register*, 11, 101-124.
- Engels, F. (2000). *Ütopik Sosyalizmden Bilimsel Sosyalizme*. Sabuncu, Y. (Çev.). İstanbul: Bilim ve Sosyalizm Yayınları.
- Jichang, W. (2015). Reconsider Marx's Democracy Theory, *Higher Education of Social Science*. 8(3), 13-18.
- Krancberg, S. (1982). Karl Marx and Democracy. *Studies in Soviet Thought*, 24, 23-35.
- Marx, K. ve Engels, F. (2012). *Komünist Manifesto*. Erdost, M. İ. (Çev.). Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, K. ve Engels, F. (2011). *Alman İdeolojisi*. Belli, S. (Çev.). Ankara: Sol Yayınları.

- Marx, K. (2014). *1844 El Yazmaları*. Belge, M. (Çev.). İstanbul: Birikim Yayınları.
- Marx, K. (2013). *Kapital I. Cilt*. Selik, M. vd. (Çev.). İstanbul: Yordam Kitap.
- Marx, K. (2012a). *Basın Özgürlüğü Üzerine*. Kulak, Ö. (Çev.). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Marx, K. (2012b). *Fransa'da İç Savaş*. Somer, K. (Çev.). Ankara, Sol Yayınları.
- Marx, K. (2009). *Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi*. Somer, K. (Çev.). Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, K. (1997). *Yahudi Sorunu*. Erdost, M. İ. (Çev.). Ankara: Sol Yayınları.
- Moore, B. (1989). *Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökeni: Çağdaş Dünyanın Yaratılmasında Soylunun ve Köylünün Rolü*. Tekeli, Ş. vd. (Çev.). Ankara: Verso Yayıncılık.
- Negri, A. (2006). *İmparatorluktaki Hareketler: Geçişler ve Görünümler*. Atakay, K. (Çev.). İstanbul: Otonom Yayınları.
- Özkazanç, A. (2003). *Marx ve Demokrasi*, (Edt.) Barış Ünlü vd., "Marksizm ve..." içinde, (s.110-140), Ankara: İmge Kitabevi.
- Savran, G. A. (1987). Marx'ın Düşüncesinde Demokrasi: Siyasetin Eleştirisi. *11. Tez Kitap Dizisi*, 6, 66-98.
- Schechter, D. (2015). *Marx'tan Bugüne Solun Tarihi*. Torlak, S. vd. (Çev.). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Schmidt, M. G. (2002). *Demokrasi Kuramlarına Giriş*. Köktaş, M. E. (Çev.). İstanbul: Vadi Yayınları.
- Şakacı, B. K. (2009). Unutulan Bir Sosyalist Deneyim: Paris Komünü. *Toplum ve Hekim Dergisi*, 4-5, 245-25.
- Thomas, P. (2010). *Yabancı Politik: Marksist Devlet Kuramına Yeniden Bakmak*. Yıldız, İ. (Çev.). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Zarembka, P. (2015). Sermaye Birikimi. Sarı, A. (Çev.). (Ed.) Fine, B. ve Saad-Filho, A. *Marksist İktisat Klavuzu*, içinde, (s.11-24). Ankara: Dipnot Yayınları.
- https://sosyolojivefelsefe.files.wordpress.com/2011/10/012_paris_komunu.pdf. Erişim tarihi: 15.02.2020.